

7 JAZYKOVÁ A KULTURNÍ MINORITA NESLYŠÍCÍCH

Mnoho neslyšících sama sebe nevnímá jako zdravotně postižené a na svou jedinečnost vycházející z hluchoty jsou hrdí. Tito neslyšící se považují a jsou považováni za příslušníky jazykové a kulturní minority, odtud také plyne používání velkého písmene „N“ na začátku slova Neslyšící. Můžeme vůbec vymezit Neslyšící jako minoritu? Jestliže můžeme definovat minoritu jako „část určité společnosti, lišící se zpravidla od majority původem (rasou), národností, náboženstvím, kulturou, jazykem apod.“ (Adamová, Křížkovský, 2002) a také jako skupinu lidí, kterou spojuje společná pozitivní identita (program, kultura, jazyk, náboženství apod.), můžeme také Neslyšící vymezit jako menšinu. Tuto menšinu z nich dělá užívání znakového jazyka, který je rovnocenný všem mluveným jazykům, podobné osudy a problémy, zkušenosti, společná kultura, historie a často i „společní vnější nepřítel“. Neslyšící jsou jednou z nejsoudržnějších menšin vůbec, protože je stmeluje vzájemná komunikace a naopak velmi nesnadná komunikace a tisíce každodenních nedorozumění s vnějším světem.

Kultura Neslyšících

Kultura je nezbytnou podmínkou lidského života ve společnosti. Kultura je podle všeobecné encyklopedie Diderot (1999) množina naučeného chování skupiny lidí, kteří mají svůj vlastní jazyk, hodnoty, pravidla chování a tradice. Člověk se do kultury může narodit a je pak vychováván podle kulturních hodnot té dané kultury a jeho osobnost a chování se formují na základě jeho kulturních hodnot. Nebo může člověk vyrůst v jedné kultuře (neslyšící dítě slyšících rodičů) a později se naučit jazyk, převzít hodnoty a zvyklosti odlišné kultury (kultury Neslyšících). Zvláštní charakteristikou kultury Neslyšících jsou jejich kulturní hodnoty. Ty určují, jak se Neslyšící chovají a v co věří. Základními hodnotami v kultuře Neslyšících jsou: český znakový jazyk jako nejdůležitější hodnota kultury Neslyšících, sociální vztahy a umělecká tvorba Neslyšících autorů.

Zvyky a chování jsou vnějšími projevy kultury, ale je zde i důležitý tzv. „vnitřní faktor“, tedy to, nakolik se člověk cítí být součástí té které kultury a nakolik mu tyto zvyky vyhovují. Kulturní identita znamená těsné vztahy s ostatními, překonávání vzájemných bariér a potřebu dohodnout se na normách chování. Je to sdílená životní zkušenost. V tomto případě je to identita Neslyšícího. Neslyšící mají svou vlastní kulturu, která byla špatně chápána a byla pronásledována desítky let. U nás teprve v poslední době dochází k uvědomění si jedinečného postavení Neslyšících mezi slyšícími. Kromě zmíněných charakteristik kultury Neslyšících existují i specifické aspekty komunity Neslyšících. K nim patří např.:

χPříchod a odchod. Jestliže někdo přijde do místnosti, musí se s každým přítomným pozdravit, to samé musí udělat při odchodu. Opomenutí tohoto nepsaného pravidla, je bráno jako neslušnost a odmítnutí.

χUpozornění a dotek. Když chce slyšící navázat komunikaci, obvykle svého partnera osloví. Neslyšící svého partnera upozorní dotekem či máváním v zorném poli partnera či partnerů. Dotek bývá jemný a běžně se Neslyšící v tomto případě dotýkají ruky, paže, předloktí a ramen. Není vhodné kontaktovat Neslyšícího dotekem na záda, tento dotek může vyvolat zlostnou reakci. Stejně tak je nevhodný dotek na hlavu. Komunikačního partnera se tedy dotýkáme jemně a v jeho zorném úhlu.

χUpoutání pozornosti vibracemi a pomocí světla. Dalším způsobem upoutání pozornosti partnera je využívání vibrací. Například dupnutí do podlahy nebo jemné ťukání do stolu, které se používá také při přání dobré chuti (tři jemná poklepaní pěstí do stolu). Upoutání pozornosti pomocí světla se používá v případě, že chceme upoutat pozornost více partnerů. Jednou nebo dvakrát za sebou se rozsvítí a zhasne.

χVzít někoho za ruku. Vzít někoho za ruku, když znakuje, je velice agresivní akt, který lze přirovnat k zakrytí úst u slyšícího během hovoru.

χKomunikace u stolu. Komunikace Neslyšících při různých jednáních probíhá většinou (když je to možné) u kulatého stolu. Není vhodné, aby na stole stály velké vázy, či jiné předměty, které brání Neslyšícím ve výhledu na komunikačního partnera.

χSpolečenské zvyky. Neslyšící rádi chodí do klubů, neboť zde padají veškeré komunikační bariéry, které mají jinde. Rádi také pořádají různé oslavy narozenin a večírky. Hry na těchto oslavách jsou založené na znakovém jazyce nebo na jejich zvycích a chování.

χPotlesk. Neslyšící při potlesku zvedají paže a kroutí (třepou) rukama, aby bylo dobře vidět, že dávají najevo svou spokojenost.

χKlasický humor. Humor je další oblastí, do které slyšící nemůže jen tak proniknout. Některé z vtipů Neslyšících se ani nedají přeložit do mluvené češtiny, neboť existují pouze ve znakovém jazyce. Tento humor je určen pro pobavení uvnitř komunity. Často má formu hádanek.

Např.: *Koná se pohřeb. Pohřbívají nedoslýchavého, nevidomého, vozíčkáře a Neslyšícího. Každému dají do rakve to, co v životě nejvíce potřeboval. Nejprve pohřbí nedoslýchavé-ho. Co mu dají do rakve? Jeho závěsné sluchadlo. Pak pohřbí nevidomého. Co dají jemu? Bílou hůl, kterou používal. A pak pohřbí vozíčkáře. Co dají vozíčkářovi do rakve? Invalidní vozík. A nakonec pohřbí Neslyšícího. Víte, co je v rakvi? Jeho oblíbený tlumočnický znak znakového jazyka.* Příkladem klasického humoru Neslyšících může být i často uváděný příběh o King Kongovi (např. Kosinová, 2008, s. 22): *„Na pláži, kde se v horku opaluje mnoho lidí, se objeví King Kong. Když lidé spatří obrovskou opici, všichni začnou křičet a utíkat z pláže pryč – až na jednu krásnou mladou ženu. Žena nevnímá rozruch kolem sebe a v poklidu si užívá vody. Protože všichni ostatní utekli, opice přistoupí ke krásné ženě a vezme ji do svých obrovských tlap. Žena se vyděsí a začne křičet. King Kong se jí snaží říci, jak moc je krásná. Ona kroutí hlavou a ukazuje na své uši, aby opici vysvětlila, že neslyší. King Kong je překvapen, že potkal neslyšící ženu, a využívá své zkušenosti, že se kdysi učil znakový jazyk. Podívá se na mladou slečnu a ukazuje: „Jste tak krásná. Chci si Vás vzít!““* V průběhu znaku „vzít si někoho za manžela/manželku“ King Kong slečnu rozmáčkne.

Obrázek:



Znak manžel/manželka (Růžičková, 1998, s. 7, upraveno)

Umělecká tvorba Neslyšících autorů je také specifická a v některých aspektech odlišná od umělecké tvorby slyšících. Tvorba je spojena většinou s tím, co komunitu Neslyšících vyhraňuje vůči slyšícímu světu, tzn. se znakovým jazykem. Právě znakový jazyk a zaměřenost Neslyšících na vizuální část světa odlišuje uměleckou tvorbu Neslyšících od slyšících. Neslyšícím může dát zážitek vše, co je možné vnímat očima a vibrací. Jde např. o pantomimu, divadlo, poezii ve znakovém jazyce, zpěv a hudbu ve znakovém jazyce, tanec, film.

Po roce 1990 u nás vznikla celá řada organizací, které podporují kulturu Neslyšících a poskytují své služby těmto lidem. Také u nás vychází časopisy české komunity Neslyšících, např. Unie. Kromě tlumočení televizních zpráv a některých dalších pořadů, titulování filmů a televizních pořadů (70% veřejnoprávní televize), uvádí Česká televize i pravidelný čtrnáctideník Televizní

klub neslyšících (TKN), který přináší informace nejen neslyšícím, ale i slyšícím ze světa sluchového postižení. TKN se vysílá již od roku 1980.

Mezi tradice české komunity Neslyšících patří např. Mezinárodní den Neslyšících, Festival kultury Neslyšících Mluvící ruce, Mezinárodní festival pantomimy neslyšících, soutěž Miss neslyšících, plesy, deaflympiády, sportovní hry, Stodůlecký jarmark atd. Ale také nelze opomenout prózu, pro děti pohádky ve znakovém jazyce na DVD, technické pomůcky (kompenzační, vibrační, světelné, fax, mobil, internet). V současné době začíná být významným místem setkávání slyšící veřejnosti s Neslyšícími a jejich kulturou divadlo. V Brně je např. Divadlo Neslyším, jehož členové tvoří jediný profesionální soubor Neslyšících u nás. Jinou formou, kde se slyšící mohou setkat se znakovým jazykem, jsou tlumočená divadelní představení do českého znakového jazyka. Tato představení jsou uváděna v divadlech pro slyšící a pravidelně se s nimi můžeme setkat od roku 2003, kdy jsou každoročně připravovány nové premiéry. K divadlu a divadelní kultuře Neslyšících také neodmyslitelně patří pantomima, např. Pantomima S. I. a Nepanto Praha. Dalším příkladem může být i tlumočení hudby a zpěvu. S tlumočením vážné hudby se můžeme setkat např. na známé kulturní akci „Podepsáno srdcem“, kdy se jedná o benefiční vánoční koncert Nadačního fondu Podepsáno srdcem. S tlumočením populární hudby se můžeme setkat např. během další kulturní akce „Tříkrálového setkání“ v divadle ABC. Známými skupinami jsou např. Tichá hudba a Deafboys3.